

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

11-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Muxammadiev Akmal Ganievich</i> TOSH DAVRIDA KVARIS XOMASHYOSIDAN FOYDALANISH MASALASINI O'RGANISH	10-15
<i>Xujaniyazov Uktam Yeshbayevich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA MADANIYAT SOHALARI RIVOJLANISHINING ASOSIY TENDENSIYALARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	16-21
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Xamidova Ominaxon</i> ANTI-K TEATR	22-25
<i>Ravshanov O'ktamali Rustam o'g'li</i> SOPOL IDISHLARDAGI EPIGRAFIKA	26-29
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> O'ZBEK OLIMLARI VA MUTAXASSISLARINING GLOBAL FAN VA TEXNOLOGIYA RIVOJIGA TA'SIRI: TARIXDAN HOZIRGI	30-33
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTONNING SANOAT SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASH SIYOSATI: ILMIY ASOSLAR VA DOLZARB MASALALAR	34-38
<i>Asadova Ra'no Baymanovna, Ashurova Qunduz Abduxoliq qizi</i> QASHQADARYO VILOYATIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJI (1990–2025): MANBALAR, MUAMMOLAR VA TENDENSIYALAR	39-42
<i>Umarqulova Gulchiroy Fayzulla qizi</i> JIZZAX CHO'LLARINING O'ZLASHTIRILISHI VA MIRZACHO'L VA DO'STLIK TUMANLARINING TASHKIL TOPIHI TARIXIDAN	43-47
<i>Shirinova Nargiza Faxritdinbek qizi</i> XIX ASR IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA TURKISTONDA DORISHUNOSLIK AN'ANALARI TARIXIDAN	48-53

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Akbarov Husan O'zbekxonovich</i> BOG'DORCHILIK XO'JALIKLARINING ISHLAB CHIQRISH SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA BAHOLASH	54-59
<i>Asqarova Nargiza Ilhomxo'jayevna</i> KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIY TAJRIBASI	60-67
<i>Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li</i> MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARINI RAQAMLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA MUAMMOLARI	68-72

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Abilov O'rol Murodovich</i> OPTIMIZM-PESSIMIZMNING IJTIMOY VA GNOSEOLOGIK ASOSLARI	73-81
<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> AXLOQ VA FOYDA O'RTASIDAGI DIALEKTIKA: IQTISODIY RATSIONALIZMGA AKSIOLOGIK YONDASHUV	82-90
<i>Yuldashev Rustam Daniyrovich</i> YOSHLAR TARBIYASIDA DINIY-MA'RIFIY TUSHUNCHANING O'RNI VA AHAMIYATI	91-98
<i>Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna</i> JAMOATCHILIK NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	99-105
<i>Narziyev Zubaydillo Ibodilloevich</i> AZIZIDDIN NASAFIYNING TASAVVUF ILMIGA OID QARASHLARINING METODOLOGIK TAHLILI	106-112
<i>Mamajonov Sanjarbek Hamrajonovich</i> SOTSIAL INJENERIYANING RIVOJLANISH TARIXI VA METODOLOGIYASI	113-118
<i>Rajabov Ilxom Mustafoevich</i> ZAMONAVIY TA'LIM PARADIGMALARI (RAQAMLI TA'LIM, KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV, UZLUKSIZ TA'LIM): IJTIMOY-FALSAFIY TAHLIL	119-123
<i>Toirov Ilxom</i> MADANIYAT VA KUNDALIK HAYOT DIALEKTIKASI	124-127
<i>Mamatnazarov Lazizbek To'raquliyevich</i> ZO'RAVONLIK IJTIMOY-XATARLI XULQ-ATVOR SIFATIDA: MAZMUNI VA MOHIYATI, OQIBATLARI	128-131
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MODERNIZATSIYA SHAROITIDA YOSHLAR AXLOQIY QADRIYATLARINING TRANSFORMATSION DINAMIKASI	132-136
<i>Нурмухамедова Севара Бадриддиновна</i> ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ МОЛОДЕЖИ	137-141
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLAR SALOMATLIGI VA IJTIMOY SHAKLLANISH: STRESS, DEPRESSIYA, RUHIY SALOMATLIK, JAMOATCHILIK VOSITASI SABOQLARI ...	142-145
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna</i> YOSHLAR MEHNAT MADANIYATI VA UNING JAMIYAT RIVOJIGA TA'SIRI	146-150
<i>Abdusalimov Abror Vali ug'li</i> MIRZO G'OLIB VA MUHAMMAD IQBOL IJODIDAGI FALSAFIY, MA'NAVIY VA BADIY MUSHTARAKLIK	151-158
<i>Maxmudov Izzatillo Ne'matilloevich</i> IJTIMOIY ADOLAT: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY TALQINI	159-163
<i>Aripov Alisher Sayfiddinovich</i> KORRUPSIYA TUSHUNCHASINING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARI	164-167
<i>Xudoyqulov Shukrullo Sohibovich</i> O'ZBEKISTONDA YANGI TARAQQIYOT BOSQICHIDA YANGI MA'NAVIY MAKONNI YARATISH TAMOIILLARI	168-172

<i>Ibrogimova Gulbaxor Eshmatovna</i> MA'NAViy-AXLOQiy TANLOV TUSHUNCHASI VA UNING FALSAFIY MOHIYATI	173-176
---	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduraxmonova Ra'no Kosimovna</i> NEMIS TILIDAGI DINIY MATNLARNING O'ZBEK TILIGA	177-182
<i>Abdusalimov Abdulaziz Abdumutal o'g'li</i> INGLIZ TILI MODAL FE'LLARINING TIPOLOGIK TALQINI	183-188
<i>Abduraximova Okila Gayratovna</i> ZAMONAVIY NEMIS TILIDA NEOLOGIZMLAR TIPOLOGIYASI VA TASNIFI	189-194
<i>Ubaydullayeva Umida Abdushukur qizi</i> TERMIN, TERMINOLOGIYA VA ULARNING YONDOSH TUSHUNCHALARGA MUNOSABATI	195-198
<i>Sayitqulova Zilola Xusniddin qizi</i> BADIY ASARLARDA PERSONAJLARARO MUNOSABATLARNING LINGVOMADANIY VA PRAGMATIK TAHLILI (O'ZBEK VA INGLIZ ADABIYOTI MISOLIDA).....	199-203
<i>Khodjayeva Khurshida Sharafiddinovna</i> LANGUAGE CHANGE AND THE EMERGENCE OF NEW LEXICAL UNITS IN THE DIGITAL ERA	204-209

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Reymbaev Abdulla Kurbanbaevich</i> РАССУЖДЕНИЯ ОБ УГОЛОВНО-ПРАВОВОМ ПОНЯТИИ УЧАСТИЯ В ПРЕСТУПЛЕНИИ	210-215
<i>Sayfiddinov Aqliddin Anvarjon o'g'li</i> HUDUDLARNI IJTIMOiy-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY KENGASHLAR FAOLIYATINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH: RETROSPEKTIV TAHLIL	216-222
<i>Samandarova Feruza Baxromjon qizi</i> YASHIL DAVLAT XARIDLARI	223-229
<i>Rasulov Siroj Sodiq o'g'li</i> DAVLAT BOSHQARUVIDA ODILLIK PRINSIPI TALQINI	230-233
<i>Aslanov Sharafiddin Xayrullayevich</i> IQTISODIY JINOYATLARNING MAZMUN-MOHIYATI VA ULARNING OLDINI OLISH MEXANIZMLARI	234-238

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Akbarova Gulhayo Oybekovna</i> TA'LIM 5.0 KONSEPTSIYASI ASOSIDA "QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI" FANINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	239-246
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KREATIV TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING ROLI	247-251

<i>Aytmuratov Ajiniyaz Jumabay Uli</i> TALABALARNING MODELLASHTIRISHGA OID KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	252-255
<i>Najmetdinov Ma'ruf G'ayratovich</i> O'QUVCHILARNING SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA MULTIPLATFORMADAN FOYDALANISH METODIKASI MODEL I	256-265
<i>Javliyeva Shahnoza Bahodirovna</i> TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHGA YO'NALTIRILGAN O'QUV-TARBIYAVIY JARAYONNI TASHKIL ETISH VA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH TEXNOLOGIYASI	266-269

Received: 10 October 2025
Accepted: 25 October 2025
Published: 2 November 2025

Article / Original Paper

SOCIAL JUSTICE: THEORETICAL-METHODOLOGICAL FOUNDATIONS AND CONTEMPORARY INTERPRETATION

Makhmudov Izzatillo Ne'matilloevich

Independent researcher at Bukhara State University

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the philosophical, legal, and sociological aspects of the concept of social justice. The theoretical and methodological foundations of this phenomenon are examined based on the ideas of such thinkers as Plato, Aristotle, Al-Farabi, John Rawls, and Robert Nozick. The interrelation of social justice with national and spiritual values, the social role of the mahalla institution, and the processes of modern modernization in the context of Uzbekistan is highlighted. In addition, distributive, equalizing, and procedural forms of justice, as well as their connection with the criteria of equality, opportunity, and labor, are discussed.

Keywords: society, social justice, human capital, modernization, liberalism, communitarianism, individualism, spirituality, ethics.

IJTIMOY ADOLAT: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY TALQINI

Maxmudov Izzatillo Ne'matilloevich

Buxoro davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ijtimoiy adolat tushunchasining falsafiy, huquqiy va sotsiologik jihatlarini kompleks tarzda tahlil qilingan. Unda ijtimoiy adolatning tarixiy shakllanishi, Aflotun, Aristotel, Forobiy, Jon Roulz, Robert Nozik kabi mutafakkirlarning qarashlari asosida nazariy-metodologik asoslari yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida ijtimoiy adolatning milliy-ma'naviy qadriyatlar, mahalla institutining ijtimoiy roli va zamonaviy modernizatsiya jarayonlari bilan uzviy bog'liqligi ko'rsatib o'tilgan. Bundan tashqari, adolatning taqsimlovchi, tenglashtiruvchi va protsessual turlari, uning tenglik, imkoniyat va mehnat mezonlari bilan aloqasi tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: jamiyat, ijtimoiy adolat, inson kapitali, modernizatsiya, liberalizm, kommunitarizm, individualizm, ma'naviyat, axloq.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I11Y2025N28>

Kirish. Ijtimoiy adolat insoniyat tarixining barcha davrlarida mutafakkirlar, faylasuflar va davlat arboblari o'ylantirib kelgan eng fundamental tushunchalardan biridir. U jamiyatning ma'naviy-axloqiy holatini aks ettiruvchi mezon, ijtimoiy munosabatlarning barqarorligini ta'minlovchi muhim poydevor sifatida namoyon bo'ladi. Ijtimoiy adolat g'oyasi insonning erkinlik, tenglik va qadr-qimmat kabi tub ehtiyojlari bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bois, uning mohiyatini anglash har qanday jamiyatning rivojlanish istiqbollarini belgilashda muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "Jamiyatimizda adolatli ijtimoiy siyosatni yuritish, inson kapitalini rivojlantirish – bu bizning asosiy vazifamizdir". Bu vazifaning falsafiy asoslarini tahlil etish ushbu tadqiqotning markazida turadi [1].

Ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlarda ijtimoiy adolatga bir necha jihatdan yondashiladi. Birinchidan, u ijtimoiy ideal sifatida qaraladi – bu jamiyatning barcha aʼzolari uchun teng imkoniyatlar yaratilgan, resurslar va neʼmatlar haqqoniy taqsimlangan, har bir shaxsning hissasi munosib baholanadigan mukammal jamiyat modeli. Ikkinchidan, ijtimoiy adolat ijtimoiy tartibga solish mexanizmi sifatida oʻrganiladi. Bu nuqtai nazardan, adolat – jamiyatdagi huquqiy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlarni tartibga soluvchi tamoyillar va normalar tizimidir. Uchinchidan, ijtimoiy adolat ijtimoiy ong hodisasi sifatida tahlil qilinadi, bunda uning turli ijtimoiy guruhlar va individlar tomonidan qanday idrok etilishi, ularning adolat haqidagi tasavvurlari oʻrganiladi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda ijtimoiy adolat tushunchasini tahlil etishda kompleks falsafiy, sotsiologik va huquqiy yondashuvlar uygʻun qoʻllanildi. Metodologik asos sifatida tarixiylik va zamonaviylik dialektikasi, qiyosiy tahlil, tizimli va aksiologik tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy manbalari sifatida Aflotun, Aristotel, Forobiy, J. Roulz, R. Nozik kabi mutafakkirlarning adolat haqidagi konsepsiyalari hamda zamonaviy oʻzbek olimlarining ilmiy ishlari asos qilib olindi. Shuningdek, mahalla instituti, milliy qadriyatlar va jadidchilik merosi ijtimoiy adolatning milliy modelini aniqlashda metodologik tayanch boʻlib xizmat qildi. Natijada, ijtimoiy adolatni milliy-maʼnaviy qadriyatlar bilan uygʻunlashtirgan sintez yondashuvi ishlab chiqildi.

Muhokama va natijalar. Tarixan falsafada ijtimoiy adolatning turli konsepsiyalari ishlab chiqilgan. Qadimgi yunon faylasuflari Aflotun oʻzining “Davlat” asarida adolatni ideal polisning asosi deb biladi va uni jamiyatdagi uch tabaqaning har biri oʻziga xos vazifani mukammal bajarishidagi uygʻunlik sifatida taʼriflaydi. Uning uchun adolat – bu shaxs qalbida va davlatda oʻrnatilgan ichki garmoniyadir. Aristotel esa ijtimoiy adolatni ikki turga ajratadi: taqsimlovchi va tenglashtiruvchi adolat. Taqsimlovchi adolat neʼmatlarni va sharaflarni har kimning qoʻshgan hissasiga yarasha taqsimlashni nazarda tutsa, tenglashtiruvchi adolat fuqarolar oʻrtasidagi munosabatlarda tenglikni tiklashga qaratiladi [2].

Oʻrta asrlar Sharq falsafasida, xususan Forobiyning “Fozil odamlar shahri” asarida adolat fozil shahar boshqaruvining asosiy tamoyili, davlat boshligʻining eng muhim fazilatlaridan biri sifatida gavdalanadi. Forobiy uchun adolat – bu nafaqat qonunlarga rioya qilish, balki har bir insonga oʻziga munosib boʻlgan narsani berish va jamiyatda uygʻunlikni saqlashdir [3].

Yevropa falsafasida Yangi davrga kelib, ijtimoiy adolat tushunchasi “ijtimoiy shartnoma” nazariyalari doirasida rivojlantirildi. Unga koʻra, adolat endi ilohiy tartib emas, balki odamlarning oʻzaro kelishuvi, umumiy manfaatlar uchun oʻz erkinliklarining bir qismini cheklashga rozi boʻlishi natijasida vujudga kelgan ijtimoiy hodisa sifatida talqin etiladi [4].

Zamonaviy gʻarb ijtimoiy-falsafiy tafakkurida ijtimoiy adolatning ikki asosiy nazariy-metodologik modeli keng tarqalgan: liberalizm va kommunitarizm. Liberalizmning yirik namoyandasi, amerikalik faylasuf Jon Roulz oʻzining “Adolat nazariyasi” asarida ijtimoiy adolatni “haqqoniylik” sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, adolatli jamiyatda barcha fuqarolar uchun asosiy erkinliklar teng taʼminlanishi va ijtimoiy-iqtisodiy tengsizliklar jamiyatning eng nochor qatlamlari ahvolini yaxshilashga xizmat qilgandagina oqlanishi mumkin. Unga qarshi oʻlaroq, libertarizm vakili Robert Nozik adolatni shaxsning oʻziga va oʻz mulkiga boʻlgan daxlsiz huquqlarini himoya qilish deb biladi va davlatning ijtimoiy qayta taqsimlash funksiyasini individ huquqlarining poymol etilishi sifatida tanqid qiladi [5].

Kommunitarizm esa, liberalizmning individualizmiga qarshi chiqib, adolat tushunchasi muayyan jamiyatning umumiy qadriyatlari, tarixi va an'alaridan kelib chiqishini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, shaxsning manfaatlari jamiyat manfaatlaridan ustun bo'la olmaydi va adolatni shaxslarning mavhum huquqlaridan emas, balki jamiyatning umumiy yaxshilik g'oyasidan kelib chiqib anglash kerak [6].

Ushbu falsafiy yondashuvlar zamonaviy O'zbekiston uchun ham muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Biroq, ijtimoiy adolatning har qanday universal modeli muayyan jamiyatning milliy-madaniy xususiyatlarini, jumladan, mentalitet va qadriyatlarini hisobga olgan holda qo'llanilishi lozim. O'zbek xalqining ongida adolat tushunchasi "haqiqat", "diyonat", "insof", "mehr-oqibat" kabi chuqur ma'naviy-axloqiy kategoriyalar bilan uzviy bog'liqlikda idrok etiladi. Bu shunchaki yuridik to'g'rilik emas, balki undan yuqoriroq turuvchi vijdoniy me'yordir. Falsafa fanlari doktori N.A.Shermuhamedova ta'kidlaganidek, milliy qadriyatlar fanning rivojlanish bosqichlariga ta'rif berish bilan bir qatorda, ilmiy tadqiqotni tizimli amalga oshirishning usul va vositalari haqida ham fikr yuritishga undaydi. Bu aynan bizning tadqiqotimizda ijtimoiy adolatning mahalla kabi milliy institutlar orqali amalga oshirilishini tahlil qilish imkonini beradi [7].

Ijtimoiy adolat muammosiga yana bir nechta muhim nazariyalar orqali ham yondashish mumkin. Bularidan biri utilitarizm falsafasidir. Jeremi Bentam va Jon Styuart Mill kabi mutafakkirlar tomonidan rivojlantirilgan bu ta'limotga ko'ra, adolatli harakat yoki qonun bu – "eng ko'p odamlar uchun eng katta baxt"ni ta'minlaydigan harakatdir. Ya'ni, biror bir ijtimoiy siyosatning adolatliligi uning jamiyatdagi umumiy baxtlik yoki "foydalilik" (utility) darajasini qay darajada oshirishi bilan o'lchanadi [8].

Ijtimoiy adolat konsepsiyasini tahlil qilishda marksistik yondashuvni chetlab o'tib bo'lmaydi. Karl Marks uchun ijtimoiy adolat tushunchasi bevosita iqtisodiy tuzum va sinfiy munosabatlar bilan bog'liq. Unga ko'ra, kapitalistik jamiyatdagi "burjua adolati" aslida ekspluatator sinf bo'lgan burjuaziyaning hukmronligini niqoblash va qo'shimcha qiymatni o'zlashtirishni qonuniylashtirish uchun xizmat qiladigan soxta adolatdir. Haqiqiy ijtimoiy adolatga, Marksning fikricha, faqat sinfsiz kommunistik jamiyatdagina erishish mumkin. Bunda ishlab chiqarish vositalari umumxalq mulkiga aylanadi va "har kimdan qobiliyatiga yarasha, har kimga ehtiyojiga yarasha" tamoyili amalga oshadi [9]. O'zbekistonning sovet o'tmishini hisobga olsak, marksistik adolat konsepsiyasining ta'siri va uning jamiyat ongida qoldirgan izlarini o'rganish mavzuyimiz uchun alohida ahamiyatga ega.

Jamiyatda ijtimoiy adolat tamoyilining o'rnatilishi, avvalo, davlatning siyosiy irodasi va uning bu boradagi siyosatiga bog'liq. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida O'zbekiston ijtimoiy adolat va qonuniylik tamoyillariga asoslangan suveren, demokratik davlat ekanligi mustahkamlangan. Bu norma ijtimoiy adolatni ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi ekanligidan dalolat beradi. Huquqshunos olim A.Saidov o'z tadqiqotlarida ta'kidlaganidek, "huquqiy davlatning asosiy belgilaridan biri bu uning ijtimoiy yo'naltirilganligida, ya'ni har bir fuqaro uchun munosib hayot sharoitini yaratishga qaratilgan siyosatida namoyon bo'ladi" [10]. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistondagi ijtimoiy adolatning nazariy-metodologik asosi, bir tomondan, umume'tirof etilgan xalqaro huquq normalariga, ikkinchi tomondan esa, milliy davlatchilik tajribasi va xalqning adolat haqidagi o'ziga xos tasavvurlariga tayanadi.

Modernizatsiya sharoitida O'zbekistondagi ijtimoiy adolat muammosini o'rganishda sotsiologik yondashuv ham muhim ahamiyat kasb etadi. Sotsiologik nuqtai nazardan, ijtimoiy

adolat bu muayyan jamiyatdagi ijtimoiy tabaqalanish (stratifikatsiya) tizimining qanchalik haqqoniy deb qabul qilinishi bilan bog'liq. Jamiyatdagi boylik, obro'-e'tibor va hokimiyatning notekis taqsimlanishi fuqarolar tomonidan qonuniy va haqli deb qabul qilinsa, bunday jamiyatni barqaror deyish mumkin. O'zbekistonlik faylasuf va sotsiolog B.Qodirov o'z ishlarida "ijtimoiy tengsizlik va ijtimoiy adolat bir-birini inkor etuvchi tushunchalar emas", deb yozadi. Unga ko'ra, "gap tengsizlikni butunlay yo'qotishda emas, balki uning adolatli mezonlar asosida, ya'ni insonlarning qobiliyati, mehnati va jamiyatga qo'shgan hissasiga muvofiq shakllanishini ta'minlashdadir" [11].

Ijtimoiy adolat muammosining ijtimoiy-falsafiy tahlili uni tarixiylik va zamonaviylik dialektikasida ko'rib chiqishni taqozo etadi. O'zbekiston misolida bu, bir tomondan, Amir Temur kabi adolatli davlatchilik an'analariga ega bo'lgan buyuk ajdodlarimiz merosini o'rganishni, ikkinchi tomondan esa, bugungi globallashuv va raqamli transformatsiyalar sharoitida adolatning yangicha talqinlarini hisobga olishni anglatadi. Amir Temur o'z "Tuzuklar"ida davlatni boshqarishda adolatni eng birinchi tamoyil qilib qo'ygan. Uning "Kuch – adolatdadir" degan shiori shunchaki shior emas, balki butun bir davlatchilik tizimining falsafiy asosi bo'lgan [12]. Uning tuzuklarida raiyatga zulm qilmaslik, har bir tabaqaning huquqini belgilash va himoya qilish, soliq tizimining adolatli bo'lishini ta'minlash kabi masalalar alohida o'rin tutadi. Bu tarixiy tajriba zamonaviy O'zbekistonda huquqiy va ijtimoiy davlat qurish uchun qimmatli metodologik manba bo'lib xizmat qilishi mumkin.

O'zbekistonda ijtimoiy adolat haqidagi tasavvurlarning nazariy-falsafiy ildizlarini o'rganar ekanmiz, XX asr boshlaridagi jadidchilik harakati merosiga murojaat qilish maqsadga muvofiqdir. Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy kabi jadid ma'rifatparvarlari uchun ijtimoiy adolat, birinchi navbatda, jaholat va qoloqlikka barham berish bilan bog'liq edi. Ular jamiyatdagi adolatsizlikning asosiy sababini xalqning ma'rifatsizligida, diniy xurofot va mutaassiblik botqog'iga botganligida deb bilishgan. Fitrat o'zining "Munozara" asarida Buxoro amirligidagi ijtimoiy illatlarni, xalqning savodsizligi va amaldorlarning adolatsizligini keskin tanqid qiladi. Jadidlar uchun adolatli jamiyat – bu, avvalo, ilm-fan yutuqlariga erishgan, zamonaviy ta'lim tizimiga ega, har bir fuqarosi o'z haq-huquqini tanigan ma'rifatli jamiyatdir. Ular adolatga yetishishning asosiy yo'lini xalqni o'qitish, maktab va madrasalarni isloh qilish, milliy matbuot va teatrni rivojlantirishda deb bilishgan. Bu yondashuv ijtimoiy adolatni insonning ma'naviy-intellektual yuksalishi bilan uzviy bog'liqlikda ko'rib chiqishi bilan bugungi kun uchun ham dolzarbdir [13].

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy adolat tushunchasining nazariy-metodologik tahlili uning g'oyatda murakkab, ko'p qirrali va sarmazmun hodisa ekanligini namoyon qiladi. Uning mohiyatini biror-bir falsafiy ta'limot doirasida to'liq ochib berishning imkoni yo'q. Klassik falsafa uni kosmik tartib yoki ilohiy iroda bilan bog'lagan bo'lsa, Yangi davr mutafakkirlari ijtimoiy kelishuv natijasi sifatida ko'rdilar. Zamonaviy liberalizm uni shaxs huquqlari va imkoniyatlar tengligi bilan, kommunitarizm esa jamoa qadriyatlari bilan, marksizm sinfiy munosabatlar bilan, germenevtika esa uzluksiz talqin jarayoni bilan, postmodernizm esa hokimiyat diskursi bilan bog'lab tahlil etadi. Zamonaviy O'zbekiston sharoitida ijtimoiy adolat muammosini ijtimoiy-falsafiy tadqiq etish uchun ushbu nazariy-metodologik yondashuvlarning barchasini sintez qilgan holda, ularning kuchli va zaif tomonlarini tanqidiy baholash talab etiladi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi // Xalq so'zi, 2020-yil 30-dekabr.
2. Аристотель. Никомахова этика // Сочинения: В 4 т. Т.4. – М.: Мысль, 1983. – С. 145-163.
3. Форобий, Абу Наср. Фозил одамлар шахри. – Тошкент: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993. – 105-б.
4. История политических и правовых учений: Учебник для вузов / Под ред. В. С. Нерсисянца. – М.: Норма, 2004.
5. Ролз Дж. Теория справедливости. / Пер. с англ. В. В. Целищева. Новосибирск, 1995.
6. MacIntyre A. After Virtue: A Study in Moral Theory. – University of Notre Dame Press, 1981.
7. Шермухамедова Н.А. Илмий тадқиқот методологияси. Дарслик. – Тошкент-2014. - 5-б.
8. Mill, John Stuart. Utilitarianism. – London: Parker, Son, and Bourn, West Strand, 1863.
9. Маркс К. Критика Готской программы // К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. 2-е изд. Т. 19. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1961. – С. 18-21.
10. Saidov A.X. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va O'zbekiston. – Toshkent: Adolat, 1998.
11. Qodirov B. Ijtimoiy adolat va tengsizlik muammolari // Falsafa va huquq. – Toshkent, 2005. - №2. – В. 25-28.
12. Temur, Amir. Temur tuzuklari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011.
13. Fitrat, Abdurauf. Tanlangan asarlar. 1-jild. – Toshkent: Ma'naviyat, 2000.
14. Sobirovich, T. B. (2020). The criterion of human indicators in development and renewals in Uzbekistan. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR), 6(8), 509-511.
15. Sobirovich, T. B. (2023). Basic Criteria for Building the Third Renaissance in Uzbekistan. Asian Journal of Applied Science and Technology (AJAST), 7(1), 149-157.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).